

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 5 2024

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

5-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

5-сан 2024
сентябрь

Шөлкемлестіріушілер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Сафо МАТЧОН
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Шукурулло МАРДОНОВ
Сапардурды АБАЕВ	Камаладин МАТЯКУБОВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Раьно ОРИПОВА
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Фуркат РАЖАБОВ
Интизар АБДИРИМОВА	Мукаддас РАХМАНОВА
Тўлкин АЛЛАЁРОВ	Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Марифжон АХМЕДОВ	Дилшода САПАРБАЕВА
Умида БАҲАДИРОВА	Феруза САПАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Зайниддин САНАҚУЛОВ
Ботир БОЙМЕТОВ	Мухаббат САЛАЕВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Қаххор ТУРСУНОВ
Шахло БОТИРОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Асқар ДЖУМАШЕВ	Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тажибай УТЕБАЕВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Холбой ИБРАГИМОВ	Амангелди КАМАЛОВ
Шохида ИСТАМОВА	Вохид КАРАЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Лола ИСРОИЛОВА	Ризамат ШОДИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)	Зафар ЧОРИШАНБИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Асқарбай НИЯЗОВ	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Сабит НУРЖАНОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Захия НАРИМБЕТОВА	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Ҳушбоқ НОРБЎТАЕВ	Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Улфат МАҲҚАМОВ	Гавхар ЭШЧАНОВА
	Қонысбай ЮСУПОВ

Davlatova M. A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda geometriya elementlarining o'rni	348
Usmonova Q. S. Inklyuziv ta'limni boshlang'ich sinflarda joriy etishning ahamiyati va samaradorli	353
Умарова З.А. “Бошлангич таълим педагогикаси”да оптимал бошлангич таълим турлари	357
Xayridinov B.K. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining boshqaruv kompetentliklarini rivojlantirishning mazmuni	363
Tilovova S.B., Matupayeva Sh.Z. Inklyuziv ta'lim amaliyotida samaradorlikka erishishning o'ziga xos imkoniyatlari	366
Абдуллаев Б. М. Имконияти чекланган бошлангич синф ўқувчилари ҳуқуқий маданиятини шакллантириш педагогик муаммо сифатида	371
Urazmetova Sh.A. Imkoniyati cheklangan yoshlarni o'qitishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati	376
Kuchkinov A.Yu. Eko-steam yondashuvining tarixiy-ijtimoiy taraqqiyoti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarida ekopedagogik kompetentlikni rivojlantirish	383
Jabborova O.M., To'rayeva G.T. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'z-o'zini anglash ko'nikmasini shakllantirish tizimi	388
Xolmatova G.I. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faoliyatni shakllantiruvchi topshiriqlar	396
Tilavova S.B. Boshlang'ich ta'limda steam yondashuv asosida raqamli texnologiyalar orqali bo'lajak o'qituvchilarning ekologik kompetentligini takomillashtirish	400
Shaxmuradova D.A. O'quvchilarda kritik va kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirishning nazariy asoslari	406
Арсланова Г.Дж. Современные педагогические технологии в начальном образовании	412
Пак С.В. Методика формирования профессиональных компетенций студентов в области математического развития дошкольников	419
Абдуллаева Л.У. Формирование компетенций педагогов по взаимодействию с родителями и социальными партнёрами в ДОО	430
Мирзорахимов О.К. Что такое игра для ребенка?	438
Дониёрова Л.Х. Совершенствование методики применения феминитивов в речи у будущих учителей начальных классов	444
Джангенова Г.Э., Мубаракшина А.Р. Влияние музыкальных занятий на формирование познавательных способностей детей дошкольного возраста	450
Джангенова Г.Э., Хакимова С.Х. Формирование социального опыта, связанное с развитием нравственных качеств у детей дошкольного возраста	454
Сейтмуратова В.Ш. Формирование культуры здорового образа жизни у детей старшего дошкольного возраста в ДОУ	457

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Sarsenbaev T.T. Me'morchilik vositasida talabalarning kasbiy-estetik kompetentligini rivojlantirish	462
Xalmuratov I.T. Qoraqalpoq amaliy san'ati asosida talabalarning innovatsion faoliyatini rivojlantirish	468

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Usmonov N.B. O'quvchi shaxsining ijtimoiy munosabatlarga tayyorlash metodikasi	472
Ubaydova V.E. Yengil sanoat sohasida mutaxassis kadrlarning kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishda olimlarning ilmiy tadqiqotlar tahlili	476
Kamolov E.R. Noaniq to'plam prinsipidan foydalanib noaniq regulyatorlarni qurish	482
Orinbetov N.T. O'quvchi yoshlarning fuqarolik pozitsiyasining ko'rsatkichlari va darajalari	486
Matupayeva Sh.Z., Shoyusupova Sh.Sh. Talabalarining kasbiy kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda clil texnologiyasining integrativ imkoniyatlari	492
Давронова Д.С. Влияние национальных традиций на воспитание детей в узбекских семьях	497

INKLYUZIV TA'LIMNI BOSHLANG'ICH SINFLARDA JORIY ETISHNING AHAMİYATI VA SAMARADORLI

Usmonova Q.S.

CHDPU boshlang'ich ta'lim fakulteti o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: inklyuziya, inklyuziv ta'lim, qobiliyat, individual, psixologik kompetentsiya, pedagogik yondoshuv.

Ключевые слова: инклюзивность, инклюзивное образование, компетентность, индивидуальность, психологическая компетентность, педагогический подход.

Key words: inclusivity, inclusive education, competence, individuality, psychological competence, pedagogical approach.

Резюме: Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta'limni tashkil etish yo'l yo'riqlari, inklyuziv ta'limni tashkil qilish uchun asos bo'ladigan xalqaro me'yoriy hujjatlar va inklyuziv ta'limning mazmun – mohiyati haqida mulohaza yuritilgan.

Резюме: В этой статье рассматриваются руководящие принципы организации инклюзивного образования для детей с ограниченными возможностями здоровья, международные нормативные акты, которые станут основой для организации инклюзивного образования, а также содержание инклюзивного образования.

Summary: This article discusses the guidelines for the organization of inclusive education for children with disabilities, international regulations that will form the basis for the organization of inclusive education, as well as the content of inclusive education.

O'zbekiston Respublikamizda olib borilayotgan barcha islohotlarning maqsadi davlatimiz kelajagiga mustahkam poydevar qurishdan iborat. Bu poydevor sog'lom, yetuk va barkamol shaxslarni tarbiyalab voyaga yetkazish natijasida yaratiladi. Shuning uchun ham «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» va «Ta'lim togrisida»gi Qonun qabul qilindi. Ta'lim sohasidagi bu islohotlar bugungi kunda o'z samarasini bermoqda. Mazkur huquqiy me'yoriy hujjatlar doirasi maxsus ehtiyojli bolalar ta'lim-tarbiyasini ham qamrab olgan.

Imkoniyati cheklangan yoki maxsus ehtiyojli bolalar ta'lim tarbiyasi masalasi bugungi kunda eng dolzarb masalalar sirasiga aylanib bormoqda. Inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan bolalar uchun ta'lim tizimi sifatida rivojlangan.

O'zbekistonda oilaviy sharoitidan qat'i nazar, barcha bolalar davlat umumta'lim maktablariga qatnaydi. Bu davlat tomonidan kafolatlangan. Xo'sh

nega inklyuziv ta'lim zarur? Ba'zan tengdoshlarimiz, maktabdoshlarimiz orasida yoki mahallada imkoniyati cheklangan bolalarni ko'rib qolsak, tushunib-tushunmasdan uni ajratib qo'yishga, u bilan muloqot qilmaslikka harakat qilamiz. Bu noto'g'ri, aslida ular bilan o'rtoq bo'lib, bir jamoa bo'lib yashasak, ularning baxtli hayot kechirishlariga hissa qo'shishimiz mumkin. Jamiyatda har bir bola baxtli bo'lishga haqli! Respublikamizda imkoniyati cheklangan bolalarga mo'ljallangan ixtisoslashtirilgan 86 ta maktabda 22 mingdan ortiq, sanatoriy turdagi maktab-internatlarda 6 mingdan ortiq o'quvchi, uy sharoitida esa 13 mingdan ortiq o'quvchi bor. Hozirda O'zbekistonda 3 mingdan ortiq umumiy o'rta ta'lim maktablarida 13 ming nafarga yaqin o'quvchilar inklyuziv ta'lim bilan qamrab olingan. 2025-yilgacha 40% imkoniyati cheklangan bolalar inklyuziv ta'limga jalb etilishi rejalashtirilmoqda. 2020 — 2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini 2020-2021-yillarda amalga oshirish bo'yicha "Yo'l xaritasi" ishlab chiqildi. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar ta'limini 2025-yilgacha rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari (indikatorlari) tasdiqlandi. Konsepsiya erishilgan natijalar, maqsadli ko'rsatkichlar va tegishli davrga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlardan kelib chiqqan holda 2022-yildan boshlab har yili tasdiqlanadigan alohida "Yo'l xaritasi" asosida bosqichma-bosqich amalga oshirilishi belgilandi. Konsepsiya ikki bosqichda amalga oshirish, jumladan: 2020 - 2022-yillar davomida: inklyuziv ta'lim tizimi sohasidagi normativ baza takomillashtirish; inklyuziv ta'lim tizimi uchun malakali pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta va malakasi oshirish; inklyuziv ta'lim joriy etilgan muassasalarning moddiy-texnika bazasi mustahkamlanishi, ular maxsus moslamalar (ko'tarish qurilmasi, pandus, tutqich va boshqalar), zarur adabiyotlar, metodik qo'llanmalar, turli kasblarga o'qitish uchun uskuna va jihozlar bilan ta'minlanishi; inklyuziv ta'lim sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion loyihalar joriy etish; alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning bilim olish huquqi, inklyuziv o'qitishning mazmun-mohiyatini tushuntirish orqali aholi o'rtasida ijobiy ijtimoiy muhit shakllantirish; alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni kamsitish, ularga salbiy muomalada bo'lishning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirish; inklyuziv ta'lim tizimi tajriba-sinov tariqasida alohida ta'lim muassasalarining faoliyatiga joriy qilish; 2023-2025-yillar davomida: inklyuziv ta'lim tizimi bosqichma-bosqich boshqa umumiy o'rta ta'lim muassasalarida joriy qilish; alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan har bir bolaning inklyuziv ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirish; inklyuziv ta'limda o'qitish usullari takomillashtiriladi hamda ta'lim jarayoniga individuallashtirish tamoyillari bosqichma-bosqich joriy etish;

Hozirgi kunda Respublikamizda alohida yordamga muhtoj bolalarni rivojlanish darajasi, imkoniyati nuqson xususiyatlari va qobiliyatlariga koʻra maxsus yoki umumtaʼlim tizimida taʼlim olishini amalga oshirish maqsadida inklyuziv taʼlim siyosati amalga oshirilmoqda. Inklyuziv -shu jumladan -alohida ehtiyojli bolalarning taʼlim olish imkoniyatini taʼminlaydigan barcha bolalarning turli ehtiyojlariga moslashish nuqtai nazaridan hamma uchun taʼlimning mavjudligini nazarda tutuvchi umumiy taʼlimni rivojlantirish jarayoni. YUNESKO inklyuziyani "Talabalar xilma-xilligini qamraboluvchi va individual farqlarni muammo sifatida emas, balki jarayonni boyitish imkoniyati sifatida qabul qiluvchi dinamik yondashuv" deb biladi. Inklyuzivlik haqidagi notoʻgʻri tushunchalar: maktabda oʻqishning oʻzi kifoya, degan tushuncha suzmaydigan odamni suvga tashlash mumkinligi haqidagi tushuncha Maqsadlarga emas, balki harakatlarga eʼtibor qaratish, jim oʻtirish ishtirok etishning oddiy muqobilidir. Inklyuzivlik mafkurasi Inklyuzivlik ijtimoiy tushunchadir. Taʼlimga inklyuziya -bu jamiyatga qoʻshilish bosqichidir. Inklyuziv jamiyat gʻoyasi jamiyatni va uning institutlarini shu jamiyatning barcha aʼzolarining qabul qilinishi va ishtirok etishiga yordam beradigan tarzda oʻzgartirishdir. Inklyuzivlik nafaqat alohida taʼlimga muhtoj bolalar, balki sogʻlom bolalar uchun ham rivojlangan, insonparvar va samarali taʼlim tizimi sifatida eʼtirof etilgan. Taʼlimga inklyuziya jamiyatga qoʻshilish sharti sifatida "Alohida ehtiyojli bolalarni oʻqitish mamlakat oldidagi asosiy vazifalardan biridir. Bu har bir kishi oʻz harakatlarining ishtiroki va dolzarbligini his qilishi mumkin boʻlgan chinakam inklyuziv jamiyatni yaratish uchun zarur shartdir. Biz har bir bolaga, ularning ehtiyojlari yoki boshqa sharoitlaridan qatʼi nazar, oʻz salohiyatini toʻliq roʻyobga chiqarish, jamiyatga hissa qoʻshish va uning toʻliq aʼzosi boʻlish imkoniyatini berishga majburmiz." Devid Blanket Maxsus yordamga muhtoj boʻlgan bolalar taʼlim-tarbiyasi ularni oʻqish va yozishga oʻrgatish muammolarini ijtimoiy hayotga moslashtirishga koʻmak berish, bu ishlarni samarali amalga oshirish, maxsus soha xodimlari hamda nogiron bolalar ota-onalariga amaliy yordam berish kabi masuliyatli ishlar jumlasiga kiradi. Maxsus yordamga muhtoj bolalar asosiy muamolarini ular oʻzlari yashab turgan muxitdan, oiladan uzoqda taʼlim tarbiya berish bilan hal qilib boʻlmaydi. Jamiyat oʻz aʼzolariga javobgarlikni oʻz boʻyniga olmas ekan, cheklab qoʻyilgan huquq va imkoniyatlar qaytarib berilmas ekan ijtimoiy integratsiyaga erishish qiyin.

Inklyuziv taʼlim vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qatʼi nazar, ularning barchasiga sifatli taʼlim taqdim etishdan iborat. Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega boʻlishlari uchun oilada yashashlari va oʻz tengdoshlari bilan

birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini nazarda tutadi. Inklyuziv ta'lim tizimi nogironlar aravachasidagi bola yaqin atrofda joylashgan har qanday maktabda ta'lim olishi, o'zlashtirishda qiynalayotgan bo'lsa, o'qish va yozishga o'rganish uchun maxsus yordamga ega bo'lishi, darslarga qatnamay qo'yanbolaga esa maktabga qaytish uchun tegishli yordam ko'rsatilishini kafolatlaydi.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida qarori PQ-4312 08.05.2019
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining alohida ta'lim olish ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora –tadbirlari to'g'risidagi qarori -4860
3. Usmonova Q.S . Boshlangich sinf o'quvchilarida tankidiy fikrlashni shakllantirishda pedagogic-psixologik integratsiya va uzluksizlik. Муаллим хем ўзликсиз билимлендири . 2023/3 .370-375-b <https://lib.cspi.uz/index.php?newsid=7951>
4. Usmonova Q.S. Boshlangich ta'limda Filandiya ta'lim tizimini imkonoyatlari. Международный научный журнал № 4 (100), часть 2 «Научный импульс» Ноябрь, 2022./4. 899-903-b
5. Usmonova Q.S Development of Steam International Assessment Program in Primary Education. Central asian journal of literature, philosophy and culture. 30th Apr 2023. 242-244
6. Usmonova Qumrinsa Saidaliyevna. Use of Foreign Experiences and World Pedagogy in Elementary Education Teaching. // “Diversity Research: Journal of Analysis and Trends. 2023/8/.s 27-29
7. Usmonova Qumrinsa Saidaliyevna. Fundamentals And System Of Preparing Primary Class Students For Next Types Of Education |. Web of Teachers: Inderscience Research, 2023/12/8. 71-73

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ»**

№ 5

Нөкис — 2024

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54

Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34

e-mail: uzniipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednaik@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 09.09.2024. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нұсқасы _____ Буйыртпа №